

درس ششم: پیامدهای جهان اجتماعی

(درهایی که جهان اجتماعی به روی مامی گشاید و درهایی که می بندد)

نگارش:

محمود یعقوبی

دبیر جامعه‌شناسی شهرستان زیرکوه، استان خراسان جنوبی

«آیا جهان اجتماعی صرفاً تابع خواست و اراده افراد است؟»

۱- افراد انسانی چگونه در ساختن جهان اجتماعی و تداوم آن مشارکت می کنند؟
افراد انسانی با آگاهی و اراده خود به کنش اجتماعی می پردازند و با همین کنش هادر ساختن جهان اجتماعی و تداوم آن مشارکت می کنند.

۲- آیا پیامدهای جهان اجتماعی وابسته به قرارداد و اراده تک تک افراد است؟
خیر، جهان اجتماعی با آگاهی و اراده افراد انسانی پدید می آید. ولی این پدیده، پس از آنکه با کنش انسان تحقق پیدا کرد، پیامدها و الزام هایی را به دنبال می آورد که وابسته به قرارداد و اراده تک تک افراد نیست. این پیامدها خود، موقعیت جدیدی (فرصت ها و محدودیت ها) را برای کنش ها و انتخاب جهان های بعدی ما فراهم می آورد.

۳- یکی از تفاوت های انسان ها با حیوانات در ..... آشکار می شود.
خانه سازی

۴- مهمترین تفاوت خانه سازی انسان و حیوان در این است که انسان پس از ساختن خانه اش ناچار می شود متناسب با شرایط خانه، در خود و شیوه زندگی اش تغییر ایجاد کند. به همین دلیل شیوه زندگی انسان کوچ نشین، یک جانشین و شهر نشین متفاوت می شود.

۵- به چه دلیل شیوه زندگی انسان کوچ نشین، یک جانشین و شهر نشین متفاوت می شود؟
زیرا انسان پس از ساختن خانه اش ناچار می شود متناسب با شرایط خانه، در خود و شیوه زندگی اش تغییر ایجاد کند. به همین دلیل شیوه زندگی انسان کوچ نشین، یک جانشین و شهر نشین متفاوت می شود.

۶- انسان هادر قبال جهان اجتماعی که توسط گذشتگان پدید آمده و به آن هامنقل شده است چگونه عمل می کنند؟

ما انسان ها در جهانی دیده می گشاییم که توسط گذشتگان ما پدید آمده است؛ جهانی که باورها، ارزش ها، هنجارها و نمادهای آن شکل گرفته اند و به فعالیت اجتماعی ما شکل می دهند؛ اما هر یک از ما در برابر نتایج کنش گذشتگان صرفاً کنش گری منفعل و مجبور نیستیم بلکه می توانیم یاد در جهت تداوم، گسترش و پیشرفت این جهان حرکت کنیم یاد در مسیر حرکت به سوی جهان اجتماعی جدیدی گام برداریم.

۷- ساختن جهان اجتماعی جدید، نیازمند چیست؟

ساختن جهان اجتماعی جدید، نیازمند پیدایش و گسترش آگاهی و اراده ای نوین است.

۸- تا چه زمانی پیامدهای جهان اجتماعی پابرجاست و چه زمانی دچار تغییر می شود؟

هر جهان اجتماعی تا زمانی که از طریق مشارکت اجتماعی افراد پابرجاست، پیامدهای آن نیز باقی است. با تغییر جهان اجتماعی

موجود، و در پی آن، برداشته شدن الزام هایش، جهان اجتماعی جدیدی شکل می گیرد و الزام های دیگری به دنبال می آورد که بر فعالیت اجتماعی اعضای آن تأثیر می گذارد.

«پیامدهای جهان اجتماعی فرصت اند یا محدودیت؟»

- ۹- فرصت ها و محدودیت های قوانین و مقررات راهنمایی و رانندگی برای انسان چیست؟
فرصت: رفت و آمد ایمن و سریع، جلوگیری از تصادف و هرج و مرج و...
محدودیت: اتلاف وقت، بعضی اوقات دیر رسیدن، طولانی تر شدن مسیر و...
- ۱۰- فرصت ها و محدودیت های زبانی که مردم یک جامعه با آن صحبت می کنند چیست؟
محدودیت: این زبان، دستور و قواعد پیچیده ای دارد. مردمی که با آن سخن می گویند، باید قواعدش را بیاموزند و در چارچوب آن حرف بزنند. آنها نمی توانند هر گونه که دلشان بخواهد صداها، حرف ها، کلمات و جملات را به کار ببرند.
فرصت: زمینه ارتباط با هم زبانان و مبادله معانی پیچیده را فراهم می آورد.
- ۱۱- رابطه فرصت ها و محدودیت ها، در بخش های مختلف جهان اجتماعی چگونه می باشد؟
بخش های مختلف جهان اجتماعی، فرصت ها و محدودیت هایی دارند. فرصت ها و محدودیت ها به یکدیگر وابسته اند و هیچ کدام بدون دیگری محقق نمی شوند. به عبارت دقیق تر، فرصت ها و محدودیت ها، دوروی یک سکه اند.
- ۱۲- هر جهان اجتماعی بر چه اساسی افق ها و ظرفیت های جدیدی برای انسان فراهم می کند؟
هر جهان اجتماعی بر اساس **عقاید و ارزش های** خود، افق ها و ظرفیت های جدیدی برای انسان فراهم می کند و ممکن است ظرفیت ه او توانمندی های دیگر بشر را نادیده بگیرد.
- ۱۳- جهان های اجتماعی مختلف را بر چه اساسی می توان ارزیابی کرد؟
جهان های اجتماعی مختلف را می توان بر اساس **آرمان ها و ارزش های** آنها و نیز فرصت ها و محدودیت هایی که به دنبال می آورند، ارزیابی کرد.
- ۱۴- برخورد برخی از جهان های اجتماعی، با توجه به آرمان ها و ارزش هایشان، نسبت به ابعاد وجودی، ظرفیت و استعداد انسان چگونه است؟
برخی از جهان های اجتماعی، استعدادها و سرمایه های معنوی انسان را نادیده می گیرند یا فرصت شکوفایی فطرت آدمی را فراهم نمی آورند. برخی دیگر، مانع بسط ابعاد دنیوی وجود انسان می شوند و نسبت به نیازهای مادی و دنیوی انسان بی توجه اند و بارویکرد دنیا گریز خود، از توانمندی های آدمی برای آباد کردن این جهان استفاده نمی کنند.
- ۱۵- فرصت ها و محدودیت های **بابا پد ها و نبایدهای** جهان اجتماعی چگونه ظاهر می شوند؟
فرصت ها و محدودیت ها یا بایدها و نبایدهای جهان اجتماعی به صورت حقوق و تکالیف افراد ظاهر می شوند. حقوق و تکالیف، به یکدیگر وابسته اند و هیچ کدام بدون دیگری محقق نمی شوند.

«فرصت ها و محدودیت های جهان متجدد کدام اند؟»

- ۱۶- منظور از جهان متجدد چیست؟
منظور از جهان متجدد، **غرب بعد از رنسانس یعنی جهان غرب چهارصد سال** اخیر است.
- ۱۷- جهان های اجتماعی را بر اساس فرهنگ آنها به چند نوع تقسیم می کنند؟
جهان های اجتماعی را بر اساس فرهنگ آنها به دو نوع **دنیوی** و **معنوی** تقسیم می کنند.
- ۱۸- به فرهنگ دنیوی فرهنگ..... می گویند.
سکولار
- ۱۹- منظور از فرهنگ دنیوی یا سکولار چیست؟
جهان دنیوی دارای فرهنگ دنیوی است. به فرهنگ دنیوی «**فرهنگ سکولار**» نیز می گویند و منظور از آن، فرهنگی است که عقاید و ارزش های آن، مربوط به همین جهان است. در این فرهنگ، جهان دیگر انکار می شود یا در محدوده منافی که برای خواسته های این جهانی بشر دارد، پذیرفته می شود.

۲۰- جهان دنیوی، ظرفیت و استعداد انسان را در خدمت چه اهدافی به کار می گیرد؟

جهان دنیوی همه ظرفیت ها و استعداد های انسان را در خدمت دنیا به کار می گیرد و ظرفیت ها و خواسته های معنوی انسان ها را به فراموشی می سپارد.

۲۱- منظور از فرهنگ معنوی چیست؟

جهان معنوی، فرهنگ معنوی دارد. این فرهنگ، هستی را فراتر از طبیعت می بیند و زندگی این جهان را در سایه حیات برتر، مقدس و متعالی می گرداند. انسان در این فرهنگ از محدوده مرزهای این جهان عبور کرده، چهره ای آسمانی و ملکوتی پیدا می کند.

۲۲- جهان معنوی به چند نوع تقسیم می شود؟

جهان معنوی دو نوع **توحیدی** و **اساطیری** دارد.

۲۳- منظور از فرهنگ جهان توحیدی چیست؟

فرهنگ اسلام و انبیای الهی که تفسیری توحیدی و الهی از انسان ارائه می دهند، فرهنگ جهان توحیدی است.

۲۴- منظور از جهان اساطیری چیست؟

جهان اساطیری، فرهنگ اساطیری دارد که به خداوندگاران و قدرت های فوق طبیعی قائل است و محصول انحراف بشر از فرهنگ توحیدی است.

۲۵- جهان اساطیری محصول چیست؟

محصول انحراف بشر از فرهنگ توحیدی است.

۲۶- نگاه جهان اجتماعی دنیوی، به طبیعت چگونه است؟

در جهان اجتماعی دنیوی، طبیعت هیچ گونه معنا، هدف و غایتی ندارد و صرفاً ماده خامی در اختیار انسان است که می تواند به میل خود در آن دخل و تصرف کند. بهره وری های بی نظیر کنونی و بحران های زیست محیطی کنونی در دنیا محصول همین دیدگاه است.

۲۷- نگاه جهان اساطیری، به طبیعت چگونه است؟

جهان اساطیری طبیعت را قلمرو قدرت های فوق طبیعی و محصور رازها و افسون های آنها می بیند و با طرد دانش ابزاری متناظر با طبیعت، امکان بهره وری معقول انسان از طبیعت را دور از دسترس می سازد. منع انسان از تناول گیاهان و حیوانات، نمونه ای از این محدودیت هاست.

۲۸- نگاه جهان توحیدی، به طبیعت چگونه است؟

در جهان توحیدی، طبیعت موجودی زنده و آیت و نشانه خداوند حکیم و به خواست او مسخر انسان است و انسان خلیفه الهی و مسئول عمران و آبادانی طبیعت است. تصرفات انسان در طبیعت مقید به اراده حکیمانه الهی است.

۲۹- کدام متفکر درباره ویژگی های جهان متجدداندیشیده و فرصت ها و محدودیت هایی را برای جهان متجددبرمی شمارد؟ ماکس وبر آلمانی

۳۰- ماکس وبر چه ویژگی هایی را برای جهان متجددبرمی شمارد؟

۱- رویکرد دنیوی و این جهانی ۲- بسط و توسعه عقلانیت ابزاری (گسترش دانش وسایل) ۳- غلبه کنش های عقلانی که اهداف دنیوی را تعقیب می کنند. ۴- قفس آهنین ۵- افسون زدایی ۶- زوال عقلانیت ذاتی (از دست رفتن دانش اهداف و ارزش ها)

۳۱- منظور از «رویکرد دنیوی و این جهانی» به عنوان یکی از ویژگی های جهان متجدد چیست؟

جهان متجدد، رویکرد دنیوی و این جهانی دارد و در جهت برخورداری از زندگی دنیوی و تسلط انسان بر این عالم گام برمی دارد.

۳۲- «بسط و توسعه عقلانیت ابزاری» به عنوان یکی از ویژگی های جهان متجدد را توضیح دهید.

در این جهان اجتماعی، آدمیان متوجه اهداف دنیوی اند و برای رسیدن به این اهداف، از علوم تجربی استفاده می کنند. این علوم باروش تجربی و فناوری حاصل از آن، قدرت پیش بینی و پیشگیری از حوادث و مسائل طبیعی همانند بیماری، زلزله، سیل و... و مسلط شدن بر آنها را به انسان می دهد.

۳۳- «غلبه کنش های عقلانی که اهداف دنیوی را تعقیب می کنند» به عنوان یکی از ویژگی های جهان

متجدد را توضیح دهید.

در جهان متجدد، کنش‌هایی که اهداف دنیوی را به وسیله علوم تجربی تعقیب می‌کنند (مانند استفاده از حسابداری و اقتصاد برای تخمین سود در بنگاه‌های اقتصادی یا استفاده از علوم مهندسی برای ساختن پل، جاده و...) به شدت رواج می‌یابند. رواج این دسته از کنش‌های حسابگرانه معطوف به دنیا، عرصه را بر سایر کنش‌های انسانی، مانند کنش‌های عاطفی و اخلاقی تنگ می‌کند.

۳۴- «قفس آهنین» به عنوان یکی از ویژگی‌های جهان متجدد را توضیح دهید.

رواج کنش‌های حسابگرانه معطوف به دنیا، عرصه را بر سایر کنش‌های انسانی، مانند کنش‌های عاطفی و اخلاقی تنگ می‌کند. این وضعیت، به تدریج انسان‌ها را اسیر نظام اجتماعی پیچیده‌ای می‌سازد که مثل قفس آهنین، همه ابعاد وجود آنان را احاطه می‌کند و فرصت‌هایی از این قفس خودساخته را از آنان می‌گیرد. از این روند، به از دست رفتن اراده و آزادی انسان‌ها یاد می‌شود.

۳۵- «افسون زدایی» به عنوان یکی از ویژگی‌های جهان متجدد را توضیح دهید.

در جهان متجدد، عناصر معنوی و مقدس طرد می‌شوند. جهان صرفاً از مواد و موجودات خامی ساخته شده است که همه در اختیار و کنترل بشرند؛ به وسیله او به کار گرفته می‌شوند، دگرگون می‌شوند، به مصرف می‌رسند و هیچ‌گونه قداستی ندارند.

۳۶- این بیت «در نگاهش آدمی آب و گل است کاروان زندگی بی منزل است» از اقبال لاهوری، به کدام ویژگی جهان متجدد اشاره دارد؟ افسون زدایی

۳۷- «زوال عقلانیت ذاتی» به عنوان یکی از ویژگی‌های جهان متجدد را توضیح دهید.

جهان متجدد فقط علمی را که با روش‌های تجربی به دست می‌آیند، علم می‌داند و علمی را که از روش‌های فراتجربی (عقلانی و وحیانی) استفاده می‌کنند، علم نمی‌شناسد. با افول این دسته از علوم، امکان ارزیابی ارزش‌ها و آرمان‌های بشری - که پدیده‌های فراتجربی‌اند و با علوم تجربی قابل مطالعه نیستند - از دست می‌رود و داور دربارۀ این امور، به تمایلات افراد و گروه‌های متفرق سپرده می‌شود.

۳۸- با افول علوم عقلانی و وحیانی در جهان متجدد، داور دربارۀ ارزش‌ها و آرمان‌های بشری چه سرنوشتی پیدامی‌کند؟

با افول این دسته از علوم، امکان ارزیابی ارزش‌ها و آرمان‌های بشری - که پدیده‌های فراتجربی‌اند و با علوم تجربی قابل مطالعه نیستند - از دست می‌رود و داور دربارۀ این امور، به تمایلات افراد و گروه‌های متفرق سپرده می‌شود.

*نمودار فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان متجدد از نگاه ماکس وبر

تحلیل کنید

..... صفحه ۴۳

برابر مقررات، همراه داشتن جزوه و کتاب درسی در جلسه امتحان ممنوع است.

فرصت‌ها و محدودیت‌های این ممنوعیت را تحلیل کنید.

فرصت: امکان ایجاد رقابت سالم بین شرکت‌کنندگان، حفظ آرامش حوزه امتحانی، اخذ نتایج معتبر و قابل استناد، مطالعه کردن

وبالابردن معلومات و آگاهی خودمان و...

محدودیت: عدم امکان دسترسی آسان به پاسخ های سوالات سخت، عدم توانایی در کسب نمره مطلوب، گاهی عدم توانایی در اخذ مدرک تحصیلی و ناتوانایی در ارتقای پایه بالاتر و...

گفتگو کنید ..... صفحه ۴۵ .....

بدون تردید همه ما، حتی محروم ترین افراد — اگرچه به صورت نابرابر — از جهان اجتماعی و نظم اجتماعی حاصل از آن فوایدی به دست می آوریم؛ مثلاً فقیرترین فرد، در حد معقولی می تواند مطمئن باشد که در خیابان های شهر، اتومبیل ها در جهت معین شده حرکت خواهند کرد و یا اینکه هر غذایی که توان خریدش را از هر فروشگاهی داشته باشد در حد معقولی سالم و حلال خواهد بود. اما هر کدام از این فواید هزینه ای در بردارد؛ برای مثال حرکت منظم اتومبیل ها، به این معنی است که ما نمی توانیم هرطور که بخواهیم رانندگی کنیم بدون اینکه جریمه شویم. امنیتی که ما از آن برخورداریم و در خیابان مورد هجوم قرار نمی گیریم هزینه اش این است که ما نمی توانیم هر از چند گاهی که هوس کردیم به دیگران حمله کنیم.

البته اینها به این معنی نیست که بگوییم نظم اجتماعی ما را از آزادی محروم می کند. اتفاقاً آزادی ما تنها با وجود نظم اجتماعی امکان پذیر می شود. رابطه دوسویه نظم و آزادی از پیامدهای الزامی هر جهان اجتماعی است. در طول تاریخ عدالت اجتماعی یکی از آرمان های اصیل انسانی بوده است. به نظر شما رابطه دو سویه نظم و آزادی در جامعه عادل چگونه است؟

در جامعه عادل و مطلوب برای اینکه افراد به آزادی واقعی و کمال برسند باید نظم برقرار باشد تا از تعرض و تجاوز دیگران به حقوق افراد جلوگیری شود و زمینه برای برقراری عدالت اجتماعی و آزادی واقعی افراد در صورت وجود نظم و مقررات در جامعه صورت خواهد گرفت.

تامل کنید ..... صفحه ۴۶ .....

فرصت ها و محدودیت ها یا بایدها و نبایدهای جهان اجتماعی به صورت حقوق و تکالیف افراد ظاهر می شوند. حقوق و تکالیف، به یکدیگر وابسته اند و هیچ کدام بدون دیگری محقق نمی شوند. برای شناخت عمیق تر فرصت ها و محدودیت های جهان اجتماعی، چند نمونه از حقوق و تکالیف خود را به عنوان عضو خانواده، مدرسه و کشور جمهوری اسلامی ایران نام ببرید.

نقش	حقوق	تکالیف
فرزند	برخورداری از امکانات رفاهی، انتخاب نام مناسب، تربیت نیکو و شایسته و...	کمک به اعضا خانواده، احترام به والدین، مشارکت در امور منزل و...
دانش آموز	برخورداری از تدریس مناسب، فراهم بودن مکان مناسب جهت آموزش و تحصیل علم و...	انجام تکالیف، احترام به عوامل مدرسه، رعایت نظم و مقررات مدرسه و...
شهروند	برخورداری از امنیت، فراهم بودن امکانات عمومی و رفاهی و...	رعایت مقررات جامعه، شرکت در امور اجتماعی، مفید بودن برای جامعه و...

تفسیر کنید ..... صفحه ۴۹ .....

فیلم سینمایی «عصر جدید» را ببینید و تصویری که چارلی چاپلین از انسان معاصر ارائه می کند، تفسیر کنید. عصر جدید زندگی انسان را در نیای مدرن و صنعتی نشان می دهد این فیلم تصویر انسان خرد شده در جوامع صنعتی را نشان می دهد به انسان به مثابه یک شی نگاه می شود که در مقابل جامعه سرمایه داری، کالا و صنعت هیچ اراده و اختیاری ندارد و در روابط اجتماعی، منفعل، تابع و مطیع است. قدرت ایجاد تغییر یا اعتراض ندارد و خود را باید شرایط سازگار کند. و قادر به ایجاد خلاقیت، نوآوری و انعطاف نیست. (قفس آهنین وبر)

مای درس

گروه آموزشی عصر

www.my-dars.ir